

Ю.А. ТУРЛОВА. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БРАКОНЬЄРСЬКИХ ПОСЯГАНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ГРУПОЮ ОСІБ

Розглянута кримінологічна характеристика браконьєрських посягань, що вчиняються групою осіб. На основі статистичних відомостей Департаменту інформаційних технологій МВС України та Державної судової адміністрації України наведені абсолютні та відносні показники групових браконьєрських посягань за період 2002-2009 років. Визначено, що значна частина групових посягань даної категорії характеризується елементами організованості злочинних груп.

Ключові слова: браконьєрські посягання, незаконне полювання, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, групова злочинність, організовані злочинні угруповання.

Рассмотрена криминологическая характеристика браконьерских посягательств, совершаемых группой лиц. На основе статистических сведений Департамента информационных технологий МВД Украины и Государственной судебной администрации Украины приведены абсолютные и относительные показатели групповых браконьерских посягательств за период 2002-2009 годов. Определено, что значительная часть групповых посягательств данной категории характеризуется элементами организованности преступных групп.

Ключевые слова: браконьерские посягательства, незаконная охота, незаконное занятие рыбным, звериным или иным водным добывающим промыслом, групповая преступность, организованные преступные группировки.

The article handles the criminological features of poaching committed by a group of people. Based on data provided by the IT Department of The Ministry of Internal Affairs of Ukraine and The State Judicial Administration of Ukraine it gives absolute and relative rate of gang poaching over a period of 2002-2009. It also brings to a conclusion that considerable percentage of gang poaching acts is notable for good organization of the criminal groups.

Key words: poaching acts, illegal hunting, illegal animal-involving trade business including animals that inhabit waters, gang crimes, organized criminal groups

Проблема охорони навколишнього природного середовища, у тому числі й тваринного світу, на сьогоднішній день, у силу своєї актуальності привертає увагу державних і громадських діячів, представників бізнесу, науковців. Підвищений інтерес до екологічної проблематики зумовлений сучасним станом довкілля в Україні, який, на жаль, представляє реальну загрозу екологічній безпеці. Браконьєрство є одним з небезпечних видів впливу на навколишнє середовище і природні ресурси, та є, на думку фахівців і громадськості, «загрозою для національної безпеки України»¹.

Статистичні відомості, що характеризують масштаби сучасного браконьєрства в Україні, та були озвучені на прес-конференції в Києві, що мала саме таку назву – «Сучасне браконьєрство є загрозою для національної безпеки України», підтверджують такий висновок. Так, за оцінками експертів, щорічно в Україні незаконно добувається близько 400 тис. мисливських тварин, чим завдається шкода в 50 млн. грн., а браконьєрами виловлюється риби рівно стільки ж, скільки промисловими рибальськими підприємствами – близько 200 тис. т. Браконьєрський промисел не лише руйнує сировинну базу мисливського господарст-

ва та рибальства, але і завдає величезної шкоди видовій різноманітності, оскільки об'єктом браконьєрства є найбільш цінні види тварин, риб і морських безхребетних. Унаслідок браконьєрства в Україні спостерігається суттєве зменшення чисельності мешканців тваринного світу: за останні 15 років чисельність оленів, козуль, лосів, гусей та качок зменшилась на 30-70%, а кількість риби – у 20-30 разів².

Особливу небезпеку для фауни України становлять злочинні браконьєрські посягання, які разом з аналогічними адміністративними правопорушеннями й утворюють браконьєрство як явище, яке, на думку автора, можна визначити як умисну протиправну діяльність, що являє собою сукупність передбачених адміністративним та кримінальним законодавством посягань на об'єкти тваринного світу та полягає у порушенні правил полювання та рибальства.

Розробка та реалізація ефективних заходів протидії злочинному браконьєрству має ґрунтуватись на його кримінологічній характеристиці, під якою автор розуміє достатню інформацію про злочини даної категорії (передбачені статтями 248, 249 КК України), науковий аналіз їх рівня, структури та динаміки, виявлення загальних рис особистості тих, хто їх вчиняє, мотивів і цілей їх злочинної поведінки.

Окремим питанням кримінологічної характеристики браконьєрства приділялась увага у дослідженнях, присвячених екологічній злочинності взагалі та браконьєрства зокрема, такими науковцями, як С.Б.Гавриш, О.Л. Дубовик, Е.М. Жевлаков, Г.С. Поліщук, В.М. Раднаєв, Ю.С. Шемшущенко та ін. Разом з тим, не зважаючи на велике наукове та практичне значення досліджень зазначених авторів, вивчення сучасного стану злочинного браконьєрства в Україні потребує окремого дослідження.

Однією із елементів предмету кримінологічної характеристики злочинів є аналіз його групової складової. Дослідження цього питання необхідно як для розкриття групових злочинів даної категорії та викриття кожного співучасника з визначенням його провини і суспільної небезпеки особи, так і з метою розробки та організації запобіжної діяльності, а також для диференційованого впливу заходами виховного характеру на засуджених, які відбувають покарання за групові злочини.

Браконьєрські посягання, що вчиняються групою осіб, представляють підвищену суспільну небезпеку. Такі злочини небезпечні тим, що шкода наноситься у більших розмірах, ніж злочинами, що вчиняються поодиночі. Групою також вчиняються більш складні для виконання злочини, що одному винонавцю здійснити або дуже проблематично, або взагалі неможливо.

Характерною ознакою злочинного браконьєрства є його груповий характер. Увага до зазначеної особливості браконьєрства зростає і внаслідок того, що значна частина групових посягань даної категорії характеризується елементами організованості злочинних груп, прагненням осіб, що вчиняють браконьєрські посягання, об'єднуватися в стійкі формування, проникненням організованої злочинності в екологічну сферу.

За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, частка групової злочинності у структурі як незаконного полювання, так і незаконного заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є доволі значною, що можна, на наш погляд, пояснити особливостями вчинення браконьєрських посягань, які часто потребують узгоджених колективних дій співучасників. Середні значення кількості зареєстрованих фактів зазначених видів злочинного

браконьєрства, учиненого групою осіб, в Україні за період 2002-2009 років, є практично однаковими та становлять 23,1 % для незаконного полювання та 22,8 % для незаконного заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Показники 2009 року є близькими до середніх значень та становили відповідно 24,0 % і 22,9 %.

Наведені кількісні характеристики групового злочинного браконьєрства значно перевищують аналогічні показники загальної злочинності, частка групової злочинності у структурі якої є суттєво меншою (для порівняння: у 2009 році питома вага групової злочинності в Україні становила 9,8 %).

Показники групового злочинного браконьєрства відображені у наведеній нижче таблиці:

Показники злочинного браконьєрства, учиненого групою осіб, в Україні за період 2002 – 2009 років
(за даними Департаменту інформаційних технологій МВС України)

Роки	Кількість злочинів, за ст. 248 КК, справи за якими розслідув. закінчено у звітному періоді	З них учинених групою осіб	Питома вага групових злочинів за ст. 248 КК, %	Кількість злочинів, за ст. 248 КК, справи за якими розслідув. закінчено у звітному періоді	З них учинених групою осіб	Питома вага групових злочинів за ст. 248 КК, %
2002	53	11	20,8	586	149	25,4
2003	41	9	22,0	522	124	23,8
2004	24	6	25,0	422	112	26,5
2005	36	7	19,4	463	104	22,5
2006	40	8	20,0	424	94	22,2
2007	29	8	27,6	452	92	20,4
2008	31	8	25,8	474	89	18,8
2009	50	12	24,0	607	139	22,9
Середні значення	38	9	23,1	494	113	22,8

Більш точно уявлення про груповий характер браконьєрської злочинної діяльності можна отримати з аналізу статистичних даних Державної судової адміністрації України. Так, частка осіб засуджених за статтями 248, 249 Криміна-

льного кодексу («Незаконне полювання») та «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом»), що вчинили такі злочини у групі, становила у 2009 році 41,0 %.

Зазначений показник є істотно більшим за аналогічний показник загальної злочинності (для порівняння – питома вага осіб, засуджених за вчинення злочинів у групі в загальній структурі судимості у 2009 році становила у 2 рази менше – 20,4 %).

В офіційній статистиці не знаходить відображення така специфічна ознака злочинного браконьєрства як наявність організованих злочинних угруповань, що особливо характерно для незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. За період, що нами досліджувався, був виявлений лише один випадок (у 2004 році) вчинення такого злочину (за ст. 249 КК) організованою злочинною групою. У науковій літературі³, також наводиться приклад засудження за ст. 249 КК у 2002 році членів однієї такої організованої групи.

Разом з тим, публікації у засобах масової інформації та результати проведеного автором опитування практичних працівників правоохоронних органів свідчать про цілком протилежну ситуацію загрозливого збільшення масштабів організованого кримінального бізнесу в сфері охорони тваринного світу.

Жертвами такого злочинного підприємництва вже стали осетрові та інші рибні запаси на Азовському та Чорному морях.

Існують організовані угруповання, що спеціалізуються на незаконному полюванні. Цікавою є інформація одного з егерів щодо організованого браконьєрства у лісах Київської області: «У Поліському районі довелося зіткнутися з організованою злочинною групою, що займалась петельним промислом з метою реалізації м'яса копитних звірів. Одні браконьєри ставили і перевіряли петлі, вбивали звіра, що потрапив до петлі, і обробляли тушу (при цьому угіддя були поділені на сфери впливу); інші – забирали м'ясо і реалізовували його. Попався, як і слід було очікувати, стрілочник – той, хто ставив і перевіряв петлі, напів-беззахаченко, якийсь громадянин К., 1954 народження, людина, яка в усіх сенсах опустилася «далі нікуди». На ньому ниточка обірвалася, хоча штраф за рішенням суду він, звичайно, заплатив. Така напівпромислова заготівля м'яса представляє найбільшу шкоду для мисливського господарства і безпеку для егерів. По-перше – апетити заготівельників не мають меж. Чим більше, тим краще – ковбасні цехи та ресторани візьмуть делікатесне м'ясо в необмеженій кількості. По-друге – при затриманні члени таких угруповань так просто не здаються, здатні на все, аж до стрілянини по егерям; до того ж, мають зв'язки і в міліції, і в судах, і часто в самих господарствах для полювання – у середовищі егерів мають інформаторів, а то і співучасників. Не бажаючи втратити м'ясної дохід, йдуть на підкуп, шантаж, залякування егерів, які заважають злочинному промислу, поширюють про таких егерів явну брехню, щоб тих звільнили з господарства; жорстоко карають тих місцевих жителів, хто видав інформацію про браконьєрів⁴.

На думку Г.С. Поліщука специфічними ознаками організованої екологічної злочинності, у тому числі й злочинного браконьєрства, є такі: корислива спрямованість злочинної діяльності; наявність корупційних зв'язків; професіоналізація; транснаціональний характер⁵.

Ще в кінці 80-х рр. XX століття О.Л. Дубовик та А.Е. Жалінський виділяли як підгрупу екологічних злочинів так звану корисливу екологічну злочинність за критерієм мети – отриманням матеріальної вигоди. Авторами зверталась увага на

те, що така злочинність характеризується тривалістю злочинної поведінки, обсягом злочинної діяльності, характером наслідків такої діяльності та доходністю. «Предметну основу процесу детермінації корисливих екологічних злочинів утворює, перед усім, виробнича діяльність, а також еколого-географічні умови. Це наглядно проявляється в районах активного риболовства, полювання, морського промислу, порубок лісу»⁶.

Новий імпульс така діяльність отримала в умовах українського сьогодення, коли розвиток ринкової системи господарювання стимулював споживацьку психологію в суспільстві, поширився на сферу природокористування та заволодіння природними ресурсами, що зумовило їх хижацьке використання, знищення окремих елементів тваринного світу. Отже, на сьогоднішній день саме корисливі злочинці формують групову та організовану складову злочинного браконьєрства, що фактично являє собою нелегальне кримінальне «підприємництво», тобто отримання у зазначений спосіб постійного прибутку, бізнесової вигоди.

Професіоналізація є також однією з характерних ознак сучасного організованого злочинного браконьєрства. Утворення груп злочинців-браконьєрів є результатом специфічної тенденції розвитку даного виду браконьєрства – трансформації (внаслідок безкарності та високої прибутковості цієї діяльності) мотивів забезпечення сім'ї продуктами харчування у мотиви збагачення. Так, «професійні» браконьєри найчастіше діють спільно, мають свої транспортні засоби, велику кількість заборонених засобів лову, налагоджені схеми реалізації незаконно добутої риби та морепродуктів (ікра, креветки).

Особливістю правозастосовної практики у сфері охорони тваринного світу є те, що правоохоронні органи реагують лише на явні факти правопорушень, в основному стосовно безробітних місцевих мешканців, які таким чином намагаються заробити на своє існування. Як правило, ці особи вчиняють злочини епізодично та в невеликих розмірах. Члени ж організованих угруповань у сферу дії правоохоронних органів та судів практично не потрапляють.

Отже, на сьогоднішній день злочинне браконьєрство набуває масового, групового характеру та ознак кримінального професіоналізму, переростаючи в організовану злочинну діяльність, завдаючи країні значний екологічний і економічний збиток. Стали формуватися організовані злочинні співтовариства з хорошим оснащенням, озброєнням і розподілом ролей, які протидіють правоохоронним органам, здійснюють напади на природоохоронців⁷. Так, за повідомленням пресслужби Державної прикордонної служби України біля 5 годин ранку 08.12.2009 р. у м. Генічеську Херсонської області група невідомих з 8 осіб вчинила напад на інспектора прикордонної служби, який повертався додому після зміни. Нападники, які ймовірно займались браконьєрським промислом, мали відкритий намір побити військовослужбовця. У відповідь на це прикордонник дістав пістолет «Форт-12Р» для стрільби гумовими кулями та зробив 3 попереджувальні постріли в повітря. Однак на нападників це не подіяло. Тоді інспекторові довелося стріляти на ураження. У результаті двоє нападників отримали поранення в живіт, а ще один – в ногу⁸.

Значно зросли не тільки масштаби браконьєрства, але й технічне озброєння правопорушників. Тепер вони використовують найновіші прилади нічного бачення, ехолоти, супутникові навігатори, сучасну швидкострільну зброю, швидкохідні катери та всюдиходи (навіть зафіксовані випадки використання вертольотів та бронетранспортерів)⁹.

Усе наведене засвідчує необхідність дієвої та цілеспрямованої протидії зло-

чинному браконьєрству, зокрема його груповим та організованим формам, а також актуалізує розробку нових та удосконалення існуючих методів запобігання браконьєрським посяганням.

1. *Тихолаз І.* Сучасне браконьєрство в Україні: соціальне лихо та справжня загроза для національної безпеки: Режим доступу: <http://press-release.com.ua/content/view/7407/>
2. Там само.
3. *Полицук Г.С.* Кримінологічна характеристика браконьєрства // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 27. – С. 46.
4. *Нижник В.* Петельный промысел. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uahunter.com.ua/protivniki_ohoti/article18.php.
5. *Полицук Г.С.* Щодо кримінологічної характеристики організованої екологічної злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 18. – С. 224.
6. *Дубовик О.Л., Жалинский А.Э.* Причины экологических преступлений / Отв. ред. О.С. Колбасов. – М., АН СССР, Ин-т государства и права. 1998. – С. 82, 152.
7. *Димовський Б.* В Одеській області браконьєри підстрілили співробітника заповідника. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: / <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=829592>
8. В Херсонской области пограничник расстрелял 3 браконьеров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fishing-ua.com/news-18>.
9. *Тихолаз І.* Цит. праця.